

- McGRATH, E. J. 1968. The changing mission of home economics. *JHE* 60 (2) 85-92.
- MARSHALL, W. H. 1973. Issues affecting the future of home economics. *JHE* 65 (6) 8-10.
- MOORE, F. 1960. A look ahead. *JHE* 52 (7) 518-522.
- MORRIS, M. M. 1967. What is a home economist to do? *JHE* 59 (9) 697-701.
- PAOLUCCI, B. 1958. Reviewing our orbit. *JHE* 50 (7) 499-502.
- RAY, E. M. 1970. Professional involvement in education: home economics and the time-binding values. *JHE* 62 (10) 715-719.
- SPAFFORD, I. 1957. Home economics and today's world. *JHE* 49 (6) 411-414.
- SPITZE, H. T. 1976. Home economics in the future. *JHE* 69 (4) 5-8.
- The women's role committee speaks out, 1973. *JHE* 65 (1) 10-15.
- What Robin Morgan said at Denver, 1973. *JHE* 65 (1) 13.

Korrespondentieadres

A. C. L. Zuidberg, Gen. Foulkesweg 97, 6703 DB Wageningen.

Lida Zuidberg is als huishoudkundig onderzoeker werkzaam bij de vakgroep Huishoudkunde van de Landbouwhogeschool. Op het moment verricht zij onderzoek in opdracht van de *Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Konsumentenaangelegenheden (SWOKA)* over het verzorgingsnivo van huishoudens; huishoudkundige aspecten van energiebesparing in de huishouding; en over innovatie voor zelfstandig wonende bejaarden.

Boekbespreking

Nota Energiebeleid. Deel 1. Algemeen. 's-Gravenhage, 197

Eind 1979 verscheen het eerste, algemene deel van de nota *Energiebeleid*. In de inleiding wordt het uitbrengen van de nota door de Minister van Economische zaken als volgt gemotiveerd: 'In september 1974 (het jaar van de oliekrisis, MvdV) bood mijn ambtsvoorganger de Energienota aan het parlement aan. Sinds die tijd is steeds duidelijker geworden dat wij ons moeten instellen op een situatie, waarin energie blijvend schaarser is dan voorheen. Om aan deze situatie het hoofd te kunnen bieden, zullen spoedig beslissingen genomen moeten worden, ondanks de vele onzekerheden omtrent de verdere ontwikkelingen.'

Het voorgestelde energiebeleid gaat uit van twee hoofdlijnen: een *besparingsprogramma* (zodat men met minder energie toe kan) en *diversifikatie* (de verspreiding van het energieverbruik over verschillende bronnen). De energiestructuur van Nederland is namelijk te veel afgestemd op de hoogwaardige energiedragers olie en gas. Van het eerste kan de aanvoer onzeker worden en/of de prijzen kunnen sterk stijgen; de Nederlandse gasvoorraden - voor een deel reeds verkocht - zijn op de langere duur niet voldoende. Daarom dienen ook de mogelijkheden van de toepassing van andere energiedragers zoals kolen, kernenergie en alternatieve energiebronnen (wind, zon, aardwarmte, enz.) te worden onderzocht en overwogen. Het beleid ten aanzien van diversifikatie wordt in de eerste plaats gericht op de brandstofinzet in de elektriciteitssector. De mogelijkheden van kolen en kernenergie in deze sector worden behandeld in resp. de *kolennota* (deel 2, reeds verschenen) en een *kernenergienota* (deel 3, nog niet verschenen). Het uitvoeren van het voorgestelde beleid zal ook gevolgen hebben voor de huishoudens, die 22% van het totale energieverbruik in Nederland voor hun rekening nemen, te splitsen in 15% voor verwarming en 7% voor het overig huishoudelijk gebruik.

Voor de huishoudens is slechts de 'besparingslijn' van het beleid van belang. Wat de diversifikatie betreft: men verwacht niet en streeft er niet naar dat de individuele huishoudens zullen terugkeren tot de kolenkachel. Het gebruik van kolen kan slechts op grote schaal efficiënt en met zo min mogelijk milieuoverlast gebeuren. Met andere woorden: in de huishoudelijke sector dient bespaard te worden op het gebruik van gas en elektriciteit.

De nota noemt per verbruikssector maatregelen en efficiency-streefcijfers. Er worden vijf van die sectoren onderscheiden: huishoudelijk verwarmingsgebruik, overig huishoudelijk gebruik, utiliteits- en bedrijfsgebouwen, brandstofverbruik vervoerssector en industrieel energieverbruik. Door het treffen van maatregelen hoopt men in alle sectoren tot een verbetering van de efficiency te komen en zodoende in 2000 tot een efficiencyverbetering van 30% over alle gebruikssectoren samen ten opzichte van 1977. Daarbij gaat men

ervan uit dat in 2000 de energieprijzen meer dan verdubbeld zullen zijn.

In de sectoren huishoudelijk verwarmingsgebruik en overig huishoudelijk gebruik zijn de streefcijfers resp. 45% en 20%. (Het begrip efficiency, doelmatigheid, en het begrip besparing worden in de nota door elkaar gebruikt. Dit wekt verwarring. Efficiency heeft immers betrekking op relatief verbruik, verbruik per eenheid. Dat is bij besparing niet noodzakelijk het geval.)

Hieronder in het kort de voor de huishoudelijke sektor voorgestelde maatregelen:

huishoudelijk verwarmingsgebruik:

Verscherping isolatievoorschriften en isoleren bestaande woningen, verhoging rendementseisen voor c.v.-ketels, stadsverwarming en andere kollektieve vormen van verwarming, en duidelijk maken waar de energie naartoe gaat (onder andere duidelijke gasrekening en individuele meters bij kollektieve verwarming).

overig huishoudelijk gebruik:

Invoering energie-etikettering, bevordering elektrische ontstekingsapparaten (i.p.v. waakvlammen) en initiatieven in EG-verband voor normstelling apparaten. Afgezien van de op de verschillende sectoren gerichte maatregelen gelden voor alle sectoren nog maatregelen door middel van prijsbeleid, eventueel versterkt door heffingen, door middel van een nog uit te vaardigen energiebesparingswet en door voorlichting.

'Het overheidsbeleid ten aanzien van energiebesparing richt zich voor een belangrijk deel op een zo efficiënt mogelijk gebruik van energie, dat wil zeggen op beperking van het energieverbruik per eindactiviteit', aldus de nota. Uitvoering van de voorgestelde maatregelen verandert in principe dus niets aan aantal en aard van de eindactiviteiten. Voor de huishoudens betekent dat, dat men in de toekomst net zo vaak de was kan doen als nu, nog steeds recht heeft op een goed verwarmd huis, niet verstoken zal zijn van televisie, en dat de opstellers van de nota niet verwachten dat de gezinsleden minder vaak onder de douche gaan, enz. Kortom: het verzorgingsniveau wordt niet aangetast. Alleen kan men dit niveau bereiken met minder gas en elektriciteit.

De efficiency-verbetering vraagt echter wel inzet van de leden van huishoudens, motivatie. Een huishouden dat gaat wonen in een nieuw huis, gebouwd volgens strenge isolatienormen, profiteert van een lage energierekening. Een huishouden dat in een oud en slecht geïsoleerd huis woont moet bewust voor isolatie kiezen en daarin investeren. Bij de aanschaf van apparatuur kan het energieverbruik een rol spelen, daarvoor is informatie nodig. Bij de steeds hoger wordende energieprijzen is het van belang vooruit te zien: wat nu goedkoop lijkt, blijkt later misschien duurkoop. Zo kunnen mensen die slecht geïnformeerd zijn op den duur achterop komen. Ook het efficiënt gebruik van apparatuur stelt eisen aan de gebruikers.

Maar er is nog meer; onder de paragraaf Hoofdelementen voor het nationale energiebeleid wordt gesteld: 'De besparingen zullen mede gezocht moeten worden in de sfeer van een verandering van levensstijl waarbij het bestedingspatroon in een energievriendelijke richting wordt omgebogen. Via een geïntensiverde voorlichting en het prijzeninstrument zal getracht worden het selectief consumeren van energie-intensieve producten te bevorderen... Bij de keuze van het overheidsinstrumentarium om hieraan inhoud te geven, zal een zorgvuldige afweging plaats moeten vinden tussen enerzijds de 'consumptievrijheid en de bevrediging van consumptieve behoeften en anderzijds de met bepaalde bestedingen gepaard gaande nadelige effecten op het energieverbruik... Bij een beleid gericht op het bevorderen van een selectieve consumptie c.q. van een uit energetisch oogpunt maatschappelijk wenselijk gedrag zal via voorlichting de consument bewust dienen te worden gemaakt van het effect op het energieverbruik van bepaalde producten en activiteiten.' Overigens verwachten de opstellers van de nota, dat het penetratietempo van energieverlindende zaken (zoals auto's en vaatwasmachines) zal verminderen. Dit wordt echter deels veroorzaakt door verzadiging. Dat er op het gebied van voorlichting door verschillende instellingen - al dan niet van overheidswege - initiatieven worden ontplooid is duidelijk. Vooral de SVEN, de VEEN en het VEGIN komen regelmatig met acties en publicaties. Soms betreft men hierbij ook de scholen. Een voorbeeld hiervan is een meter-opneemactie op de lagere scholen. De 'energie-bewustmaking' is tot nu toe nog nauwelijks geïntegreerd aangepakt. Bij veel mensen ontbreekt het inzicht in de gevolgen van hun gedrag als konsument in dit opzicht. Het huishoudkundeonderwijs biedt hier een goede ingang, omdat daar verschillende aspecten van het consumenten-gedrag (als onderdeel van huishoudelijk gedrag) aan de orde komen.

Een doordringen van het energiebewustzijn in huishoudens zal er zeker toe bijdragen dat men in het algemeen meer energie-bewust wordt - een van de in de nota genoemde randvoorwaarden op besparingsmaatregelen te doen slagen.

M. van de Vijver